

İletişim Politikalarında Paradigma Değişimi ve Yeni Medya: Medya ve İletişim Politikalarında Yöndeşme

Dr. Serhat KAYMAS

hacettepe üniversitesi
hacettepe meslek yüksek okulu öğretim görevlisi
serhatkaymas@hotmail.com

Özet

1980'lerden sonra iletişim literatürü içinde kendisine yer bulmaya başlayan yeni iletişim teknolojileri, bu tarihlerden sonra da yaşanan ekonomik ve toplumsal dönüşümleri analiz için geliştirilen bir çok kuramsal çalışmada merkezi bir konuma yerleştirilmiştir. Küresel enformasyon ve iletişim teknolojilerinin daha demokratik bir iletişim sistemine yol açacağını düşünen liberal çoğulcu akademisyenlerin öngörüsünün aksine, değişimin doğası oldukça farklıdır. Bu çalışmada internet temelinde küresel enformasyon ve iletişim teknolojileri üzerine geliştirilen ulus ötesi söylemler değerlendirilecek ve liberal çoğulcu literatür içinde gözlemlenen iyimserliğin aslında enformasyon teknolojisi ideolojisi üzerinde temellenen siyasal bir mitten daha fazlası olmadığı tartışılacaktır. Çalışmada, ekonomi politik bir yaklaşım içinde sürdürülecek tartışma içinden bakarak, iletişim ve medya politikalarındaki paradigma değişimi tartışılmakta ve değişimin ulus devletler üzerindeki olası etkisi sorgulanmaktadır. Bu çalışma, neo liberal hegemonyanın egemen söylemine rağmen, medya ve iletişim politikalarında kamu yararı kavramına yeni bir değer biçilmesini önermekte ve Türkiye'de yeni iletişim teknolojilerine dair politikalar için alternatif bir bakış sunmaktadır.

anahtar kelimeler: iletişim politikalarında paradigma değişimi, yeni medya, yönetimsellik

Résumé

La notion de « nouvelles technologies de l'information et de la communication » (NTIC) qui à fait son apparition dans les études des média après les années 80 est aujourd'hui une des références principales des théories consacrées à l'analyse des changements économiques et sociaux. Bien qu'une partie considérable d'academiciens, notamment ceux qui défendent les principes du libéralisme et du pluralisme, s'accordent sur les effets des NTIC au niveau global, ils se divergent quant à la nature de ces effets. La présente étude se donne pour tâche d'étudier les discours transnationaux portant sur les NTIC de portée globale afin de déterminer et de délimiter un cadre à l'intérieur duquel pourra ensuite être remis en question le mythe politique relevant de l'optimisme caractéristique, mais non-fonde, du discours libérale et pluraliste. C'est à travers une discussion poursuivie selon l'approche économie politique que sont interrogés, dans cette étude, le changement de paradigme dans les politiques de média et de communication ainsi que les effets probables de ce changement sur l'Etat-nation. Par opposition à l'hégémonie actuelle du discours néo-libérale, la présente étude se propose de réévaluer le concept d'intérêt public et de développer une perspective alternative pour les politiques relatives aux NTIC en Turquie.

***mots-clés:** changement de paradigme dans les politiques de communication, nouveaux medias, gouvernamentalite.*

Abstract

New communication technologies that have started to be pronounced in media studies after the 1980's were addressed in most of the theories that have been developed to analyse economic and social change after these years. While the most liberal prulist scholars agree that global information and communication technologies can the effects change on a global scale, they differ sharply over the nature of these changes. In this study, the writer wants to address the transnational discourse surrounding the internet.although liberal pluralist literature, which the witnessing liberal scholars, public fora, government documents and of course industry advertisements, is nothing less than a political myth based on an ideology of information technology and of course technological determinism is discussed. Throughout the study; discussion is structured in the economy politics of communication and demonstrates the paradigm shift in content regulation and observes that the existing national regulation laws that serve as the regulatory framework to control content are coming under increasing scrutiny. Although neo liberal hegemony's dominant discourse, this study proposes a pluralism and a new policy making in the media policy making practice which is called "public – policy making", and revisited public policy practices. At the end of this study; this article will present a new model of Turkey's communication policies.

***keywords:** Paradigmatic Shift in the Communication Policies, New Media, Govermentality.*

“Maddi yaşamın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, politik ve entelektüel yaşamın sürecini koşullar. İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklardır” (Marx,1993:23).

Giriş

Bu çalışmanın amacı; neo liberal hegemonyanın enformasyon teknolojileriyle demokratik bir iletişim düzeninin kurulabileceğine dair söylemini sorgulamaktır. Nilgün Tatal'ın (2006:21) belirlediği gibi, neo liberal hegemonyanın enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerine dair söylemi, “egemen küreselleşme ideolojisinin daha demokratik ve daha adil bir toplum tahayyülünü meşrulaştırma işlevi” görmektedir. Ancak söz konusu söylem; her ne kadar yeni iletişim teknolojilerine dayanan iletişim araçlarıyla bilgi akışının hızlandığını, enformasyonun yaygınlaştığını, demokratik bir iletişim düzeni ve enformasyon hizmetlerine erişimin toplumun tüm kesimlerine eşit ve adil bir iletişim için olanak tanıdığını vurgulasa da, “mitleştirilen iletişim devrimi”nin aslında sayısal eşitsizlik, enformasyon hizmetlerine “evrensel” erişim, yeni iletişim teknolojilerine dayalı iletişim araçlarında medya sahipliğinin nasıl kurulduğu, kapitalist sermaye birikim koşullarının değişimine koşut olarak enformasyon ve yeni iletişim araçlarının rolü ve en önemlisi de enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerine dair ulusal medya politikalarının nasıl oluşturulabileceğine dair sorunların belirlediği bir tartışmayı zorunlu kılmaktadır.

Çalışmada; egemen ideolojinin giderek “mitleştirdiği” iletişim devrimine ilişkin olarak iki soru sorulmaktadır. Soruların ilki; demokratik bir iletişim düzeni ve iletişim özgürlüğü bağlamında öne çıkmaktadır ve “küresel enformasyon ve iletişim teknolojileri, demokratik ve eşitlikçi bir iletişim düzeninin kurulmasına mı?” yoksa “kapitalist sermaye birikiminin yeniden yapılanmasına koşut olarak bilginin sınırlı ellerde toplanması ve denetlenmesiyle yeniden feodaliteye mi? yol açacaktır” şeklinde kurulmuştur. Çalışmanın ikinci sorunu ise, tam da demokratik bir iletişim düzeni için, ulusal medya politikalarına yeniden bir değer biçme çabasından kaynaklanmakta ve “yeni iletişim düzeninin sahip olduğu-olabileceği değer ve ilkeler nedir? ve söz konusu iletişim düzeninin yeniden yapılandırılmasında ulus devletlerin yeni yönetimselliği nasıl yapılandırılabilir?” sorusu üzerinden kurulmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu sorulara anlamlı bir yanıt verebilme çabası, öncelikle enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerinin yönetilebilir bir alan olup-olmadığına dair bir tartışmanın ardından başlatılmalıdır. Yeni medyanın nasıl “yönetilebileceği”, nasıl “düzenlenebileceğine” ilişkin tartışmalar, James Slevin'in (2000:214-215) belirlediği gibi; uzun bir süredir yalnızca internet üzerinden kurulmakta ve oldukça vulger bir söyleme eklenerek; “internetin yönetilebileceği” daha açık ifadeyle “yönlendirilebileceği” söylemi üzerinden tartışmaya dahil olanlar ile, böylesi bir alanın “yönetimi” içerimleyen bir tartışmanın konusu bile olamayacağını, üstelik devlet

aşırı bir alanda; etkili ulus devlet politikalarının işlevsiz olacağı söylemine eklenenler arasında süregiden önemli bir gerilimin nesnesi olagelmıştır. Oysa, tartışmanın her iki tarafının da; henüz enformasyon toplumuna dair çalışmaların ilk döneminde belirginleşen “kuramsal çalışmalar” ve “pratikteki uygulamalar” arasındaki keskin bir çatışmadan beslendiği belirtilmelidir.

Enformasyon toplumuna dair çalışmaların hemen başından, Daniel Bell’in 1970’lerin ardından sanayi sonrası toplum tartışmalarını içeren “enformasyon toplumu” kuramından itibaren, yeni medyanın nasıl yönetilebileceğine dair tartışmalar, ulus devletlerin politika belgelerine enformasyon ve iletişim teknolojilerine ilişkin çalışmalarla yansımıştır (aktaran Kumar, 1999:15). Bell’e göre; enformasyon edinme –işleme– dağıtma ve elde edilen enformasyonu saklama üzerine geliştirilen “yeni yöntemler”, “yeni bir toplumu” tanımlayıcı temel uğrağı oluşturmakta, hatta daha da ileri giderek, modern toplumu devrimci bir dönüşüme doğru götürmektedir. Ancak “enformasyon toplumu” teriminin; giderek yalnızca yeni bir toplumu tanımlayıcı uğraklar arasında olmaktan çıkarak sözü edilen toplumu kuran politika belgelerine de taşındığı hatta bilgi ve enformasyon alanına dair tüm politikaların tek bir terim (enformasyon toplumu) üzerinden kurulduğu gözlemlenir. Bununla birlikte, politika üretimine dair kuramsal pratikler ile politika uygulamaları arasında enformasyon toplumu üzerinden inşa edilen bir “çatışmanın” temelleri de atılmıştır. Öyle ki; kuramsal çalışmalar, kapitalizmin aşılması ve düzelmesi bağlamında enformasyon “malının” niteliklerine dayanmaktayken, kuramın politika pratiğine yansımaları, kapitalizmdeki yeni birikim düzeninin temel unsurlarını oluşturmaya yönelmiştir (Geray, 2002:132). Enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerinin yönetilebilirliğine dair kuramsal çalışmalar ve pratikteki uygulamalar arasındaki söz konusu çatışma, aslında liberal çoğulcu yaklaşımın “yeni” sıfatını alan her kitle iletişim aracında canlandırdığı ütopyacı düşüncenin yeniden üretimini içerir. Robert McChesney (1999:5), bu yüzyılın başından itibaren ütopyacı görüşlerin, her yeni “büyülü” kitle iletişim aracında aynı coşkuya tanık olunduğunu belirler. Çoğulcu yaklaşımın öndeyişi, tüm bu araçların medyada varolan tekelci yapıyı kıracağı, eşitlikçi ve sosyal adaletçi yeni bir iletişim düzenine yol açabileceğidir. Oysa, iletişimin “güç ve iktidar” mücadelesinin hem bir ürünü hem de egemenlik ilişkisini yeniden üretmenin bir aracı olarak görülmesi, çoğulcu yaklaşımın her araçta yeniden ürettiği ütopyaya yeniden değer biçilmesini sağlayacaktır. Çoğulcu yaklaşımın ütopyik görüşüne yeniden değer biçme çabası, enformasyon ve yeni iletişim araçları özelinde “medya politikalarının” yeni bir bakışla tartışılmasını gerektirir. Richard Collins’in (2006:337) belirlediği gibi, internetin yönetilebilirliğine dair çoğulcu yaklaşım, hiçbirisi iyi kurulamamış olan, “üç mit” üzerinde inşa edilmektedir. Kamusal politikalar alanında egemen olan mitlerin ilki; internetin yönetimselliğine ilişkin “en iyi” mekanizmanın pazar kararlarına dayalı olması gerekliliğidir ki; “pazarın gizli elinin” internete dair olası en iyiyi oluşturabileceğine ilişkin bir “iman”, bu kez yeni medya üzerinden tazelenir. İkinci mit, akademik tartışmaları içerimler ve şebeke yönetimselliği ve daha da

önemlisi, kendi kendisini düzenlemenin (*self-regulation*) yaygın ve anlamlı bir yönetimsellik olduğunu başat söylemine eklemeler. Üçüncüsü ise; bilgi ve iletişim sektörünün, yönetimsellik arayışlarına dair refleksif duruşunu ön plana çıkartan miti oluşturur ki, söz konusu mit internet yönetiminin “eski” medyadan biraz daha farklı olması gerektiğini öne sürmektedir. Ancak, enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerine dayanan kitle iletişim araçlarının nasıl yönetilebileceği, aslında neo liberalizmin hegemonik uğrağı olarak yeni iletişim teknolojilerinin tartışılmasıyla başlatılmalıdır.

Neo Liberalizmin Hegemonik Uğrağı Olarak Yeni İletişim Teknolojileri

Robert McChesney (2005:161), uzlaşımsal söylemlerin 1980 sonrası sıklıkla küreselleşme, teknolojik devrim ve demokratikleşmeyle nitelendirdiğini ancak tüm bu alanlar için medya ve iletişimin merkezi ve hatta tanımlayıcı bir rolünün olduğunu belirler. McChesney’e göre; kültürel ve ekonomik küreselleşme, söz konusu sistemi destekleyici küresel ticari medya sistemine ihtiyaç duymakta hatta kültürel ve ekonomik küreselleşme, küresel medya sisteminden bağımsız olarak özerk bir bağlam içinde düşünülememektedir. Ancak, enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerine dayalı yeni medya formasyonlarının ortaya çıkışı ile, ulus devletlerin politika üretimindeki iktidarı ve ulus devletin özerkliğinin sınırlandırıldığı gözlenir. Üstelik küreselleşmeci söylemlerin ulus devletin iflasını ilan ettiği yeni dönem, ulus devlet(ler)in giderek Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Dünyanın en zengin 8 ülkesinin oluşturduğu G8 gibi kapitalizmin “küresel gardiyanlarının” denetimine terk edildiği yeniden bir yapılanma üzerinden, medyaya ilişkin politika pratiğini kurguladığı belirtilmelidir.

Neo liberal hegemonya üst başlığı içinden okunduğunda, çok yakın bir geçmişe kadar ulus-devlet ve ulusal politika üretme iktidarı bağlamında düşünülen medya politikalarının; önemli bir değişim içinde olduğu gözlemlenir. Ulus aşırı bir dizi aracın biçimlendirdiği özelleştirme, serbestleşme, kuralsızlaştırma söylemlerince belirlenen yeni bir politika üretim pratiği; yeni dönemde, enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerine dayanan kitle iletişim araçlarına ilişkin özel uygulamaların konusu olagelmıştır (Başaran, 2005a:32). Aslında, politika üretim pratiğindeki değişimin, kapitalist sermaye birikim sürecindeki yeniden yapılanma ile koşut olduğu belirtilmelidir. Neo liberal yazın içerisinde, enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerinin, kapitalist sermaye birikim süreci üzerinde dönüştürücü bir etkiye yol açtığı düşünülmektedir. Enformasyon teknolojisi devriminin, “yarı bilinçli bir halde toplumlarımızın maddi kültürüne 1960’lardaki hareketlerde boy veren özgürlükçü ruhu üflediğini” iddia eden Manuel Castells’e göre (2005:7); enformasyon ve bilişime dair teknolojik devrimin, “ağ toplumu” kavramıyla birlikte yeni ekonomik, toplumsal, kültürel formasyonların çözümlenebilmesi için başlangıç noktası olarak ele alınmalıdır. Buna göre; yeni ekonomi sermaye ve emek arasındaki ilişkiye dair formasyonu

dönüştürmüş, ulus devletlerin politika üretimindeki iktidarı, bir dizi ulus ötesi kurumsal güce aktarılmıştır. Ancak Castells'in, enformasyonel bir toplumda egemen işlev ve süreçlerin giderek artan bir biçimde ağ ekonomisi tarafından yerine getirildiği için; üretim, tüketim, iktidar ve kültürün biçimlenmesine dair süreçlerin de ağ mantığıyla belirlendiğine yönelik iddiası, toplumsal çıkarların artık ağ üzerinden ifade edilme biçimlerinin arttığını değil, aksine toplum ve iktidar arasındaki ilişkilerin köktenci değişime doğru bir evrim izlediğini belirtmesine yol açmıştır. Manuel Castells, iktidarın temel kaynağını üretim araçlarına sahip olmaktan çıkartmakta, liberal çoğulcu yaklaşımın 20. yüzyılın ikinci yarısında egemen olan çağdaş kapitalizmde mülkiyet ve kontrolün ayrıştırılmasına yönelik iddialarını yeniden üretmektedir. Öyle ki Castells'e göre (2005:172); ağ toplumunun egemen olduğu toplumlarda, iktidar ve güç ilişkileri de radikal olarak ayrılmış, hatta üretim araçlarına sahip olmak, artık iktidarın temel kaynakları arasında sayılmaktan bile çıkmıştır. Aslında, Manuel Castells, liberal çoğulcu yaklaşımın enformasyon teknolojileri bağlamındaki ütopyasını yeniden üretmektedir. Michael Dawson ve John Bellamy Foster'ın (2003:67) belirlediği gibi, "günümüzün teknolojiye dayanan en büyük mitlerinden bir tanesi, örgütlü kapitalizmin bütünlüklü sisteminin yerini "elektronik cumhuriyetin" aldığı düşüncesidir". Bilişim ve yeni iletişim teknolojileri ve kapitalist gelişme arasındaki ilişkiyi, Manuel Castells gibi neo liberal hegemonya çerçevesinden okumayan, sürece daha şüpheci bakan iletişim araştırmacıları da bulunmaktadır. Kapitalizmin yeniden yapılanmasını, enformasyon ve yeni iletişim teknolojileri içinden okuyan Dan Schiller (2000:xiv); yaşanan durumu tam da "sayısal kapitalizm" olarak tanımlamaktadır. Schiller (2003:138); pazar yönelimli yeni bir enformasyon düzeninin kurulduğunu belirler ve ağırlıklı olarak Amerikan kökenli küresel kültür endüstrilerince üretilenlerin, dünyanın geri kalanları tarafından tüketildiği egemen küresel kültürün, yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinden bağımsız olarak ele alınamayacağını belirtir. Dan Schiller'e göre (2003:137); söz konusu değişim; kapitalizmin daha etkili araçlara sahip olması, kültürel yaşama daha çok nüfuz etmesi, öyle ki küresel bir iletişim düzenini yaratması ve derinleştirmesine dayanmaktadır. Enformasyon ve yeni iletişim teknolojileri ise tüm bu süreçlere bir yandan kaynaklık etmekte diğer yandan ise sözü edilen ulus ötesi ağların gelişmesinden yararlanmaktadır. Sermayenin giderek ulusal sınırları aşması ise, kapitalizmin değişimine ilişkin bir kanıt olarak okunamaz. Aksine; tüm bu yaşananlar, emperyalizmin genişlemesine dair bir tartışmanın ilk satırlarını oluşturabilir. İktidarın kaynağını, üretim araçlarına sahip olmaktan çıkartan Castells'e karşı olarak Schiller; enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerinin egemen olduğu yeni dünya düzeninde de sınıfların, egemen üretim araçlarının mülkiyeti temelinde sınıflandırılabileceğini belirler. Dan Schiller'in, yeni iletişim teknolojilerine ilişkin verdiği anlamlandırma çabasının içinden bakıldığında, soğuk savaşın, askeri-endüstriyel girişimin şekillendirdiği yeni iletişim teknolojileri, kapitalizmin dönüşümünden daha çok gelişmesine dair bir kanıt olarak kullanılabilir. Bu bağlamda Ellen Meiksins Wood'un (2003:62); kapitalizmin küreselleşmesinden daha çok evrenselleştirildiği yönündeki

tartışması oldukça anlamlıdır. Wood (2003:61) için, kapitalizm ve yeni iletişim-enformasyon teknolojileri arasındaki ilişki; bir tür karşılıklı bağımlılık içinden okunabilir. Örneğin Wood; küreselleşmenin, teknolojik determinizmin bir türü olan eski tarihsiz kapitalizm kurgusuyla özdeşleştiğini, eski ekonomik ilerleme teorileri içinden bakarak açıklar. Öyle ki, -eski - ekonomik ilerleme kuramcılarına göre kapitalist ilerlemenin en büyük sebebi, teknolojik ilerlemenin doğal süreciyken, bugün “yeni enformasyon teknolojileri, sadece küreselleşme için gerekli koşulları değil, onun nedensel açıklamasını da verir” (Wood, 2003:61). Söz konusu açıklama içinde, kapitalizmin teknik açıdan mümkün olması sayesinde ortaya çıktığı ve onun doğuşunun nedeninin de teknik imkanlar olduğu bir kez daha vurgulanır. Ellen Meikniss Wood’un tartıştığı gibi, kapitalist ilerlemenin teknolojik belirlemeyle kurulduğunu savunanlar, kapitalizmin zaten teknik kapasitelerin basit bir gerçekleştirimi sayesinde küreselleştiğini iddia eder. Oysa ki; küreselleşme sürecinin, politik sınırlamalardan kurtulmak için, bizzat kullandığı “zorunlu ve/ya acımasız teknoloji”; dünya düzeninin belirgin öğeleriyle başa çıkmakta dahi yetersizdir. Öyle ki; yaşanan değişim ne ulus devletin iflasına ne de bizzat kapitalizmin dönüşümüne dair bir kanıt olarak okunabilir. Ellen Meiksins Wood (2003:63); kapitalizmin dönüşmesinden daha çok “evrenselleştirilmesi” terimini tam da sözü edilen nedenlerden ötürü kullanmaktadır. Wood’un belirlediği gibi; “Bu, birçok şeyin yanı sıra, *küreselleşme* sürecinin birçok alanda sınırlı olduğu anlamını taşıırken, *kapitalizmin* dönüştürücü ve belirleyici etkilerinin aynı şekilde sınırlı olduğunu göstermez. Örneğin, ulus-devletler ayakta kalabilir, yerel ve bölgesel özellikler devam edebilir, ancak yine de birikim yasaları, rekabet ve kar maksimizasyonuna dayanan evrensel temel devam eder” (Wood, 2003:63). Kapitalizmin küreselleşmesinden daha çok; birikim yasaları, rekabet ve karın maksimizasyonu bağlamında evrensel temelleri içinde devam edeceğine belirleyen Wood’un belirlediği gibi tam da, yeni iletişim teknolojileri ve kapitalist birikimi içermeyen diyalektik de yine sermayenin evrensel birikim ilkeleri içinde anlaşılabilir. Ancak; yeni iletişim teknolojilerinin, özellikle internete içkin bir kapitalist birikim modelinin nasıl anlamlandırılacağı özellikle tartışılmalıdır. Çünkü; özellikle internete içkin bir mülkiyet, sınıf ve iktidar örüntülerinin nasıl kurulabileceği, mülkiyet ve iktidarın bu kez de yeni iletişim teknolojileri üzerinden nasıl inşa edilebileceği oldukça tartışılmalıdır. İnternet örneğinde, mülkiyetin neyin sahipliğinde kurulabileceği (Kılıçbay, 2005:23) veya sınıf ilişkilerinin, iktidarın ve mülkiyetin bu kez de, üstelik önüne “yeni” sıfatı getirilen iletişim teknolojileri üzerinden yeniden mi üretildiği tartışmanın önemli uğraklarını oluşturmaktadır.

Enformasyon ve yeni iletişim teknolojileri üzerinden sözü edilen soru(n)ların tartışılmasında Robert McChesney’in (2000:12); iletişim teknolojileri ve politika arasındaki ilişkiyi içermeyen iki önemli sorusunun bu bağlamda yeniden tartışılması gerekir. Soruların ilki; araçsal bir ekonomi politik yaklaşımdan tınlar taşısa da, “yeni iletişim teknolojisini kimin (veya hangi grupların) ne amaçla(rla) kontrol edeceği”dir ki; toplumsal iktidar ve güç

İlişkilerinin bir bütünlük içerisinde anlamlandırılabilmesi için bu soru oldukça önemlidir. Soruların ikincisi ise, tam da medya politikalarını içerimleyen tüm tartışmaların ortak uğrağını oluşturur. Ancak bu kez; yeni iletişim teknolojilerinin sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik etkilerine dair bir çerçeve içinden, teknoloji üzerindeki mülkiyet sorgulanır ve bu teknolojilerin niçin önemli olduğunu anlaşılabilir kılmaya yönelir. İnternet üzerindeki mülkiyetin, her ne kadar, tek başına bir araca sahiplik bağlamında ele alınamayacağı açıksa da, bir yandan internet özelinde enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerinin büyük oranda varolan telekomünikasyon alt yapısını kullanması ve öte yandan Benjamin Compaine'in (2000:439) belirlediği gibi, dünya çevresinde yüzbinlerce bilgisayarın birbirleriyle, protokoller aracılığıyla ve tam da bir ağ oluşturabilecek ölçüde bütünlüşmesi, internetin sahipliği üzerinde de yeni sorgulamalara yol açmaktadır. İnterneti içerimleyen bir sahiplik sorgulaması; aslında bir yandan internetin ortaya çıkmasına yol açan iktidar ve güç ilişkileriyle, bunu destekleyen ticari girişimlerin, diğer yandan internetin oluşturduğu, yeniden düzenlediği veya yöndeşmesine olanak sağladığı ticari girişimlerin birlikte ele alınmasıyla anlaşılabilir. Böylesi bir sorgulama; hem enformasyonun hem de yeni iletişim teknolojilerinin sahiplik ilişkilerinin anlamlandırılması adına bir dizi ulus aşırı egemen sermaye grubunun ön plana çıkmasına yol açmaktadır.

Yeni Dünya Telekomünikasyon Düzeni: Kültürel Yağma Döneminde Sayısal Eşitsizlik

Yeni dünya telekomünikasyon düzeni içerisinde, neo liberal hegemonyanın biçimlendirdiği kurumsal yapılar, süregiden "sayısal eşitsizlikleri" içerimleyerek öne çıkmaktadır. Öyle ki, Dwayne Winseck'e (2002:393) göre; enformasyon ve yeni iletişim teknolojileri alanındaki egemen tartışmalar, bu alandaki gelişmeleri süregiden deregülasyon ve yeni iletişim teknolojilerinin yönlendirdiğine ilişkin düşüncelerle beslemesine rağmen; telekomünikasyon ve yeni medya alanındaki gelişmeler, ulusal ve ulus aşırı üç temel kurumsal yapı¹, tarafından biçimlendirilmekte ve yönetilmektedir. Sözü edilen kurumsal yapıların başında ise, Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gelmektedir. Öyle ki, 1990'lar boyunca çoğu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (*Universal Declaration of Human Rights-1948*) veya Uluslararası Haklar ve Özgürlükler Sözleşmesi (*International Covenant on Civil and Political Liberties-1966*) gibi çok temel insan hakları belgelerine imza dahi atmamış ülkeler tarafından, Dünya Ticaret Örgütü'nce inşa edilen telekomünikasyon politikalarının onaylanması, neo liberal hegemonyayı olanca açıklığı ile ortaya çıkartmaktadır². Üstelik, Jill Hills'e göre (2003:123); Dünya Ticaret Örgütü'nün telekomünikasyon politikalarında bu denli ön plana çıkması da yine, Amerika Birleşik Devletleri'nin süregiden iktidar arayışının bir

¹ Ulusal düzenleyici örgütler, Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) ve ulus üstü düzenleyici bir güç odağı olarak Avrupa Birliğine bu bağlamda yer verilmelidir.

² İnsan hakları bildirelerine imza atmamış ülkeler arasında; Antik ve Barbados Adaları, Papua Yeni Gine, Pakistan, Malezya, Bangladeş, Gana, Bahreyn, Endonezya, küresel kapitalizmin son uğrağı Çin Halk Cumhuriyetleriyle birlikte Türkiye'de bulunmaktadır (Winseck, 2002:407).

sonucudur. 1980'lerden itibaren kapitalist sermaye birikiminin yeniden yapılanması aslında Birleşik Devletlerin yalnızca uluslar arası düzen üzerindeki denetimini değil, bununla birlikte denetimin gerçekleştiği kurumları da değiştirmeyi önceleyen amaçlarını öne çıkartmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin, uluslararası düzenin çizgisini, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) ile Avrupalı ve gelişmekte olan ülkelere dayanan iktidar temelinden, kendi yüksek getirili pazarının iktidarını yansıtan Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) "başarılı" bir şekilde aktarması, yalnızca telekomünikasyon ve özelinde internet politikalarının yine ABD tarafından belirlenmesini değil, bununla birlikte telekomünikasyon kavramını; "savaş" sonrası kamu yararı ve güvenlik odaklı tekel modelinden, müşteriye hedef alan ticaret odaklı hizmet sektörüne dönüştürmüştür (Hills, 2003:123). Öyle ki, sözü edilen paradigma değişimi yeni dünya telekomünikasyon düzenindeki kültürel yağmayı olanca açıklığı ile ortaya çıkartmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü'nün; telekomünikasyon ve yeni medya alanında neo liberal hegemonyanın önemli uğraklarını bu kez iletişim alanında rekabetin düzenlenmesi, yeni medya için yeni politikaların ulus devletlere uyumlu kılınması ve en önemlisi, kapitalist sermaye birikimindeki yeni yapılanmaya koşut olarak, dayatılan özelleştirmeler gibi bir dizi politika aracını gündeme getirerek yeniden ürettiği gözlemlenir. Küresel düzeyde, 1984 ve 1998 yılları arası özelleştirmelerin doruğa ulaştığı bir dönemi içerimler ve bir kısmı İngiliz Telekom (British Telecom) şirketinde örneği görüldüğü gibi tamamen, bir kısmı ise, Malezya Telekom, Singapur Telekom ve diğerlerinde olduğu gibi kısmi bir özelleştirme veya devlete ait hisselerin halka arz edilmesiyle satılır. Üstelik, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği belgeleri içinden de okunabileceği gibi (1998a:10); küresel kapitalizme eklenmeye çalışan ülkeler, çoğu kez hegemonyanın kurucusu ABD'yi dahi "şaşkınlığa" itmektedir. Öyle ki, Dünya Ticaret Örgütü'nün "Temel Telekomünikasyon Anlaşması" (*Basic Telecommunications Agreement*) uyarınca, Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkelerinin kamu tekellerini üstelik hiçbir biçimde yabancı mülkiyet sınırlandırması getirmeksizin özelleştirdiği gözlemlenir. Ancak, telekomünikasyon alanında süregiden "vahşi deregülasyon" süreci aslında "sayısal eşitsizliğin" yeniden ele alınmasına dair tınıları seslendirmektedir. O kadar ki, neo liberal hegemonyanın bir dizi ulus aşırı politika aracını etkinleştirip, sözde serbestleşme-özgürleşme söylemlerine rağmen, telekomünikasyon ve internetin aslında giderek çok daha az ulus ötesi şirketin tahakkümüne açıldığı belirtilmelidir. Telekomünikasyon alt yapısı yalnızca 3 şirket (Uunet-world.com-, Sprint ve BBN -GTE-olmak üzere) tarafından kontrol edilmekte, internet erişim sağlayıcısı olarak PTO'ların da yine bir dizi ulus ötesi sermaye gücü tarafından yönlendirildiği gözlemlenmektedir. Örneğin, internet erişiminde dünyanın geri kalanının çok önünde yer alan Kuzey Amerika'da yalnızca 6 şirket (AOL, Time Warner, AT&T, Comcast, Rogers and Shaw) tüm internet ağının erişimini kontrol etmektedir (Winseck, 2002:405, OECD, 1999:49). 1999 yılı sonu itibarıyla, dünyadaki telekomünikasyon alt yapısının %60'ı OECD ülkelerinin tekelinde toplanırken, dünya nüfusunun 2/3'üne ev sahipliği yapan ülkelerde temel telefon

hizmetlerine erişim dahi oldukça kısıtlıdır, öyle ki, 43 ülkede her yüz kişiye birden daha az telefon düşmekte ve telefona erişim için yıllara değin uzanan bekleme listeleri bulunmaktadır (ITU, 1998a:15). Telekomünikasyon hizmetlerinde olduğu gibi, sayısal eşitsizlik internet üzerinden de yeniden üretilmektedir. 2000'li yılların başında, dünya nüfusunun yalnızca %3'ünün internete erişebildiği üstelik söz konusu %3'ün de yine gelişmiş ülkelerde yoğunlaştığı gözlemlenir. İnternete erişebilen dünya nüfusunun %45'i Kuzey Amerika'da, %35'i Avrupa'da ve %11'i ise Japonya'da yaşamaktadır. Sayısal eşitsizlikler çağında; 23 ülkede hiçbir şekilde internet erişimi yoktur, 53 ülkede ise internet erişimine, 1000 internet kullanıcısından bile daha azı sahiptir. İnternet hizmetlerine erişimin, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılığı çoğu kez, gelişmiş ülkeler arasındaki bireysel kullanımın (erişimin) sayısal eşitsizliği ile de örtüşmektedir. Aşağıda, internetin küresel erişimine dair tablo yer almaktadır:

*Tablo 1: İnternetin Küresel Düzeyde Kullanımı
(Burnett ve Marshall, 2003:122)*

Ülke	Aylık Ortalama Kullanıcı Sayısı (milyon)	Aylık Ortalama Kullanım Süresi (saat)	Aylık Ortalama Kullanım Günleri	Aylık Ortalama Ziyaret Edilen Site Sayısı
Küresel Düzeyde	254	9:20	17	43
ABD	104.8	11:27	21	47
Kanada	10.4	9:40	21	47
Japonya	21.6	10:18	19	35
Avustralya	6.1	7:58	13	38
İsveç	3.6	6:55	14	36
İngiltere	17	6:45	14	42
Singapur	0.83	8:46	16	43
Fransa	7.02	7:25	16	48
Almanya	17.9	8:15	17	58
Finlandiya	1.3	5:12	12	32
Hollanda	5.5	7:15	15	52
İrlanda	0.64	4:05	9	30

Tablo 1 içinden bakıldığında, internete aktif olarak erişimin ülkeler düzeyinde de önemli eşitsizlikleri içerdiği açığa çıkartmaktadır. Enformasyon ve yeni iletişim teknolojileri alanında süregiden evrensel hizmet erişimdeki sayısal eşitsizliğin önemli nedenleri arasında yoksullaşmanın veya gelir paylaşımındaki eşitsiz yapılanmanın oldukça önemli olduğu gözlemlenir. Aslında, sayısal eşitsizlik gelişmiş ülkelerle-gelişmekte olan ülkeler arasındaki kaynakların eşitsiz kullanımına, daha da açık bir ifadeyle küresel yağmaya dayanmaktadır. Ancak, sayısal eşitsizliğin bir diğer yapısal nedeninin tam da, teknolojinin kullanılmasındaki dilsel iktidardan kaynaklandığı belirtilmelidir. İnternet üzerindeki veri paylaşımının yaklaşık %70'i tek bir dil (İngilizce) üzerinden

gerçekleştirilmektedir (Başaran, 2005b:49). Bu şekilde, gerek ekonomik yeterliliğe gerekse uluslararası olarak kullanılan bir dile sahip olamamak çoğu kez, siber uzamdan dışlanmanın alt yapısını oluşturmaktadır. Ancak bütün bunların yanı sıra, sanal eşitsizliğin bir diğer önemli nedeni de yine Amerika Birleşik Devletleri'nin hegemonyasına dayanmaktadır. İnternetin verili yapısı; coğrafi olarak aynı bölgede yer alan ülkelerin dahi birbirleriyle bağlantı kurabilmesi için öncelikle ABD ile bağlantı kurulmasını zorunlu kılmaktadır. Böylesi bir yapılanma, internet üzerindeki bilgi transferinin "omurgası" olarak Amerika Birleşik Devletlerini öne çıkartmaktadır. Genel dağıtımcı olarak ABD'nin konumlanması, internet üzerinden bilgi transferinin de yine Birleşik Devletler üzerinden gerçekleştirilmesiyle ülkeler arasında eşitsiz bir enformasyon dağılımının olmasına yol açmaktadır. Örneğin; Kuzey Amerika ülkelerinden diğer ülkelere giden veri miktarı, diğer ülkelerden Kuzey Amerika ülkelerine gelen veri miktarından çok daha fazladır. Korinna Patelis'in (2000:94) belirlediği gibi; internet erişimine dair bir diğer önemli eşitsizlik, siber uzamda kullanılan frekans aralığı ile artan maliyetlerden kaynaklanmaktadır. Geniş frekans aralıklarının (bandwith), ülkeler arasındaki farklı kullanım maliyetleri nedeniyle; internete erişim maliyetlerinin de artması, sayısal eşitsizliğin yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Patelis'e göre (2000:95); OECD'nin internet erişimindeki vergi dilimine göre (ayda ortalama 20 saat üzerinden aylık üyelik), bir Latin Amerika (örneğin Meksika) ülkesindeki bireysel erişim, bir Kuzey Amerika (örneğin Kanada) ülkesindeki bireysel erişimin dört katına ulaşmakta, Avrupa ülkeleri (örneğin İngiltere) ise, Latin Amerika ülkelerinden daha az olmakla birlikte, örneğin ABD'li bireysel erişimin üç katına ulaşan aylık üyelik / erişim ücretini ödemek zorunda kalmaktadır. İnternet mimarisinin tek yanlı olarak düzenlenmesi, sayısal eşitsizliğe dair yeni soru(n)ları da gündeme getirmektedir. ABD'nin internet üzerindeki iktidarını gündelik pratikler içerisinde yeniden üreten ilk sorun; internet üzerindeki alan adı sistemidir (DNS-Domain Name System), alan adı sistemi içinde internet servis ve içerik sağlayıcılarının büyük bir kısmının ABD'de yer alması ve öte yandan birçok ülkenin, servis sağlayıcısı olarak ABD üzerinden bir veri hattı kiralayarak internete bağlanmayı tercih etmesi eşitsiz bir iletişim düzeninin kurulması adına dikkat çekmektedir. Dengesiz bir iletişim düzenine dair ikinci önemli sorun ise, internet içerik sağlayıcılarının veya en çok ziyaret edilen alanların yine ya ABD'de bulunması veya internet mimarisi nedeniyle ABD üzerinden ağda yer almasıyla ilgilidir. Böylesi bir düzenleme sonucunda, internet üzerindeki veri trafiğinin de yine tek bir ülkenin hegemonyasına yol açmaktadır. ABD ve internet üzerindeki eşitsizliğin bir diğer önemli boyutu ise, ABD dışındaki ülkelerin servis ve içerik sağlayıcılarının, kendi ülkelerinin üst seviye alan adlarını kullanmak yerine, Birleşik Devletler üzerinden ikinci seviye alan adlarını kullanmayı tercih etmesiyle ortaya çıkmakta, sayısal eşitsizlik bu kez, ABD'nin hegemonyasına tabii olma biçimde yeniden üretilmektedir. Aslında, teknolojik tasarımın siyasal ve ekonomik bir güç birlikteliği içinde somut ifadesini bulduğu, enformasyon ve yeni iletişim teknolojileri ve özelinde internet içinden bakıldığında, süregiden eşitsizliğin

1970'lerin sonunda UNESCO tarafından enformasyonun içeriği ve dengeli akışı ile, ulusal iletişim politikalarının ulusal düzlemde gerçekleştirilme hakkının sağlanması üzerine gerçekleştirilen "yeni dünya enformasyon ve iletişim" tartışmalarıyla birlikte anlamlı kılınabileceği gözlemlenir. UNESCO içerisinde, 1976 yılında başlayan "yeni dünya enformasyon ve iletişim düzeni", Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda, 1978 yılında, alınan bir dizi karar tasarısının ardından, 1980 yılında UNESCO Genel Konferansı'nın düzenlenmesiyle, iletişiminin serbest ve dengeli akışı genel ilkesi esasında oluşması gerekliliğinin karara dönüşmesi ile sonuçlanır (aktaran Başaran, 2005a:52). Ancak; yeni dünya iletişim düzeninin kurulabileceğine duyulan inanç, yalnızca 3 yıl içerisinde, 1983 yılında ABD'nin, UNESCO'ya, batı karşıtı bir tutum benimsemesi, enformasyonun serbest akışını engellenmesi, basın özgürlüğünü tehdit etmesi gibi gerekçeleri öne çıkartarak eleştiriler yöneltmesinin ardından UNESCO'dan çekilmesi, medya politikalarında paradigmatik bir değişimin oluşmasına yol açmış ve yeni dünya iletişim düzeni yerine süregiden eşitsizlikleri yerleştirmiştir.

İletişim Politikalarında Paradigma Değişimi ve Yeni Medya: Fikirlerin Serbest Pazarı mı? Küresel Kapitalizmin Ulus Devlet Üzerindeki Baskısı mı?

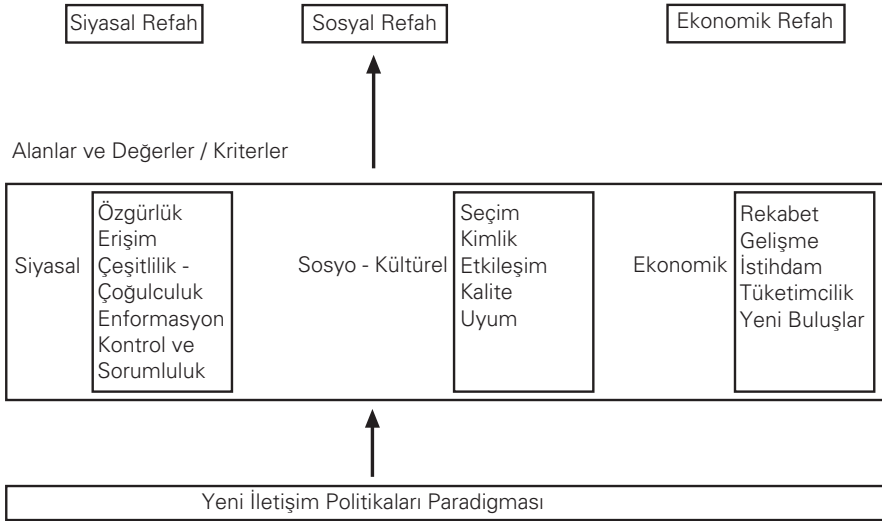
İletişim politikalarındaki paradigmatik değişimi, aslında tam da Thomas Kuhn'cu (1970) anlamda "paradigma" değişimi olarak isimlendirmek olasıdır³.

Liberal demokrasilerde, iletişim ve medya politikalarının 19. yüzyıldan ikinci dünya savaşına kadar olan iletişim endüstrisi politikalarının ilk dönemi, 1945-1980 yılları arasındaki kamu politikalarının belirlediği ve kamu hizmeti yayıncılık politikaları paradigmasının kurulup geliştirildiği ara dönem ve 1980-1990'larda başlayıp süregiden medya politikalarındaki üçüncü paradigmatik değişim dönemi olmak üzere üç önemli döneminin ayırt edilebileceğini belirleyen Dennis McQuail ve Jan van Cuilenburg (2003:181); medya ve iletişim politikalarının son döneminin, yalnızca iletişimin nasıl gelişebileceği üzerine halen belirsizliklerin devam etmesinin değil bununla birlikte politika üretiminin karşısında halen çözümlenmemiş ikilemlerin ve süregiden çatışmaların varlığı nedeniyle de tek bir çerçeve içinde ele alınamayacağını belirtmektedir. Bütün bu nedenlerden ötürü, uyumlu ulusal medya politikalarının egemen koşullar altında üretiminin de oldukça çelişkili bir sürecin başat unsurları arasında yer aldığı belirtilmelidir. Öyle ki; 1980 sonrasındaki iletişim / medya politikaları bir yandan, giderek artan yöndeşme-yakınsama sürecini de, yayıncılık ve basın alanları kadar telekomünikasyon kurumlarınca aktif olarak hizmet verilen iletişim alanlarını da anlamlandırmak, sözü edilen alanların da "etrafını çevirmek" zorundadır. Bu bağlamda, medya politikalarında "iletişim ve medya politikaları" ile "telekomünikasyon politikaları" arasında kaçınılmaz bir yakınsama hatta bunun

³ Thomas Kuhn (1970), paradigmanın veya uzlaşım dünyası görüşünün, bir bilim dalında verili grup üyelerinin ortak tekniklerini, kabul edilen değer ve inançlarının bütünü oluşturur. Paradigma bu nedenle, aslında ortak uzlaşım çerçevesini kuran bir ideoloji olarak anlamlandırılmalıdır.

ötesinde bütünleşme görülebilir. 1980 sonrası, gelişen medya politikalarına dair yeni paradigma aşağıdaki gibi şemalaştırılabilir:

*Şema 1: 1980 Sonrası Medya Politikalarında Yeni Paradigma
(Mcquail ve Cuilenburg, 2003:202)
Sonul Amaç / Kamu Çıkarı*

Yeni İletişim Politikaları Paradigması

Dennis McQuail ve Jan van Cuilenburg'un (2003:202); "yeni iletişim politikaları" şeması; 1980 sonrası yeniden yapılanan kapitalist sermaye birikiminin değişen koşullarına ilişkin olarak da tartışılabilir bir zemin hazırlamıştır. Öyle ki; yeni iletişim politikaları paradigmasında da "kamu çıkarları" genel politika amaçları arasında önemli bir yere sahip olsa da, aslında kamu çıkarı tanımını biçimlendiren tamamlayıcı değerlerin dengesinin yapısal olarak değiştiği gözlemlenmektedir. Yeni medya politikalarında kamu çıkarı / yararı da artık temel olarak kültürel ve ekonomik değerler içinden tanımlanmaktadır. Bunun gibi, liberal demokrasilerin daha önceki politika pratiklerinde olmadığı ölçüde ekonomik refah üzerine özel bir vurgunun geliştirildiği gözlemlenir. Sosyal ve siyasal refahın ise yine yeniden tanımlandığı, ancak bu kez, sözü edilen alanlardaki iletişimsel değerler içinden önemli ölçüde atıf yapılarak geliştiği belirtilmelidir. Ancak, küreselleşmenin ulus devletin özerkliği üzerinde önemli soru(n)lara yol açtığı, ulus ötesi şirketleşmiş kültürün yerel iletişim pazarlarında hegemonyasını kurduğu yeni iletişim politikalarını döneminde de, özellikle ulusal iletişim politikalarına dair önemli çelişkilerin ve cevap veril(e)meyen soruların tam da politika üreticilerinin karşısında durduğu belirtilmelidir. Ulusal iletişim

politikaları çerçevesinde, politika üretiminin karşısındaki ikilemler ve yanıtlan(a)mayan sorular ise, medyada kamu sektörünün (kamu hizmeti yayıncılık kuruluşlarının) amaç ve ölçeklerinin tanımlanmasına, ekonomik amaçlar, regülasyon ve self-regülasyona içkin bir sorunsal olarak politika araçlarının seçimine, tüm sektörler için uyumlu bir politika çerçevesinin ve ilkelerinin belirlenmesine, ulusal kültürel medya politikalarının nasıl tanımlanabileceğine ve istikrarlı bir süreklilik içerisinde nasıl kurulabileceğine, toplumun ihtiyaçlarıyla iletişim özgürlüğünün nasıl dengelenebileceğine dair pratikler içerisinde daha da bir açığa çıkmaktadır (Mcquail ve Cuilenburg, 2003:201-202). Ancak, neo liberalizmin hegemonyasında ulusal enformasyon politikalarının nasıl bir gelişim izleyebileceği, neo liberal medya politikaları döneminde ulus devletin politika iktidarı ve enformatik kapitalizm içinden bakıldığında, siber uzamda ötekileştirilen ulus devlet ile ulusal medya politikaları arasındaki ilişki henüz yanıtlanamamaktadır. O kadar ki, neo liberal toplum politikalarının yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinin kullanımı olarak tanımladığı pratiklerin, e-devlet, yönetim, e-ticaret gibi, kapitalist sermaye birikiminin değişen koşullarıyla uyumlu olduğu, gelişmekte olan ülkeler bir yana gelişmiş ülkelerde de toplumun tüm kesimlerine evrensel hizmet içerikli kullanım pratiklerinin desteklenmesini ikincil planda bıraktığı gözlemlenir (Binark, 2005:161). Aslında böylesi bir dönüşüm, sektör yönelimli politikalardan, pazar yönelimli politika dönemine geçilmiştir.

Sektör Yönelimli Politikalarından Pazar Yönelimli Politikalara Geçiş Süreci ve Medya Politikaları

Enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerine dair medya politikalarının, bir yandan kapitalist sermaye birikimindeki yeniden yapılanma diğer yandan söz konusu yapılanmanın ulus devlete ilişkin etkileri bağlamında, ulus devletin medya politikalarındaki iktidar aktarımı ile birlikte ele alınması gerekmektedir. Seamus Simpson'a göre (2005:39); ekonomik faaliyetin çok tartışılan küreselleşmesi ile bunun sonuçları, telekomünikasyonun liberalleştirilmesi ve "Avrupalı liberalleşmenin" içinde olduğu politika üretiminin önemli bir kısmını sağlamaktadır. Öyle ki, ulus devletin politika üretiminde önemli bir iktidar aktarımı ile karşı karşıya kaldığı gözlemlenir. Ancak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki eşitsizlik medya politikaları üretimine de yansımıştır. Enformasyon ve yeni iletişim teknolojileri politikası bağlamında, gelişmiş devletlerin, sektörü düzenlemeyi amaçlayan "düzenleyici devlet" olmaktan çıkarak; evrenselleşen kapitalist yapıda en fazla getiriyi elde edebilmek için "rekabetçi" devlete doğru bir evrimi izlediği görülürken, söz konusu değişim gelişmekte olan ülkeleri ise giderek "karar yapıcı" (desicion maker) olmaktan uzaklaştırarak "karar alıcı" (desicion taker) bir konum almaya sürüklemektedir (Held, 2000:2).

Telekomünikasyon alanındaki özelleştirmesini ekonomik krizlerin ardından IMF'ye verilen niyet mektuplarıyla bağtılayan Türkiye'nin nasıl da karar alıcı bir devlet konumuna sürüklendiği, Türkiye ve enformasyon politikaları bağlamında

özel olarak tartışılacaktır. Ancak; neo liberal hegemonyanın ulus devletlere içkin müdahalesini, enformasyon ve yeni iletişim teknolojileri bağlamında ulus devlet iktidarının ulus aşırı düzenleyici kurumlara aktarımını ve ulusal politikalar yerine neo liberal mimarının ulus üstü politika sürecini bir yandan Avrupa Birliği öte yandan Amerika Birleşik Devletleri örneğinde tartışılmalıdır.

Amerika Birleşik Devletleri ve Pazar Yönelimli Enformasyon Politikaları

Enformasyon ve yeni iletişim teknolojileri, aslında 1960'lerden itibaren süregiden bir gelişime sahip olsa da, bir yandan internetin akademi ve askeri kesim dışında sivil kesime açılması diğer yandan özellikle telekomünikasyon alanında fiber optik kablo teknolojisinin gelişmesi ve "ağ" yapısının sayısallaştırılması olmak üzere meydana gelen önemli gelişmelerin; ses, görüntü, veri ve metnin bir arada taşınabildiği, yöndeşebildiği bir dizi gelişmiş hizmet panoramasını⁴ sunmasıyla birlikte, neo liberal hegemonyanın önemli bir uğraşını oluşturdu. Neo liberal hegemonyanın kurulduğu 1980'ler boyunca egemen söylem; kamu tekellerinin rekabetten uzak yapısı ve yeni hizmet panoramasının ihtiyaçlarını karşılayamaması, yeni servisleri hızlı, "kamunun satın alabileceği düzeyde" pazarlayamaması ve etkin bir biçimde sunamaması olarak öne çıkmaktaydı. Üstelik, 1970'ler boyunca süregiden liberal dünyanın "üçüncü büyük krizi" aşılmış ve ulus aşırı sermayenin elinde, yeni alanlara yatırabileceği önemli bir kapital birikmişti. Bütün bu etkenler, medya politikalarının son dönemini biçimlendirmede önemli ölçüde etkili oldu. Sektör yönelimli medya politikaları döneminden, pazarın ihtiyaçlarını belirleyen "pazar yönelimli medya politikaları" dönemi de 1990'lar boyunca atıldı. Öyle ki; pazar yönelimli medya politikaları dönemindeki değişim, politika belgelerine oldukça anlamlı bir biçimde yerleşti. Amerika Birleşik Devletleri'nde medya politikalarını belirleyen önemli bir değişim; "yurttaş" teriminin yerine yalnızca satın alma gücünü vurgulayan "tüketici" teriminin yerleşmesiyle etkisini gösterdi (Turner, 2001:11). ABD'nin medya politikalarında yer alan önemli bir değişim ise, enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerine dayalı kitle iletişim araçlarının "evrensel hizmet" statüsünden çıkartılmasıydı. Avrupa Birliği medya politikalarındaki "bilgi toplumu" kavramı, ABD medya politikalarında yer almamakta üstelik bu terim yerine "ulusal-küresel iletişim" ve "iletişim alt yapısı" terimlerinin kullanılması ile enformasyon toplumu ve evrensel hizmet anlayışı yok sayılıyordu (Geray, 2002:124). Ancak, kapitalist birikim koşullarındaki yeniden yapılanmaya koşut olarak değişen Avrupa Birliği ve ABD'nin medya politika hedefleri arasında önemli ölçüde benzerlikler bulunmaktadır. Bununla birlikte söz konusu politikadaki anlamlı bir fark, Avrupa Birliği'nin politika belgeleri içerisinde "bilgi toplumu" ve "evrensel hizmet" kavramlarını, sektördeki ticarileşmenin

⁴ 3. nesil cep telefonları - 3G, interaktif televizyon kanalları, izleyicisine varolan seçenekler arasından istekleri doğrultusunda içerik sunmaya dayanan sayısal televizyon (*video on demand*) gibi yöndeşen bir teknolojinin doğrudan sonuçlarını oluşturan yeni hizmet servisleri.

tamamlayıcısı olarak vurgulanmasına rağmen, Amerika Birleşik Devletleri; telekomünikasyon ve yeni iletişim teknolojilerindeki evrensel hizmete, yeniden yapılanan kapitalist birikim modeline içkin kavramlar arasında yer vermekte, internet ve internet tabanlı yeni iletişim hizmetlerini daha çok “katma değerli hizmetler” sektörü altında toplayarak sözü edilen yeni iletişim araçlarını evrensel hizmet statüsü dışında tutmayı hedeflemektedir. Bu durum, telekomünikasyon sektöründe özelleştirmeyi içerimleyen bir dizi eylem planının “enformasyon toplumu” kavramıyla bütünleştirilmesi ve bu alanda, yakınsamayı içeren yeni hizmet servislerinin oluşturulmasıyla yaşanmıştır.

Telekomünikasyon alanının, enformasyon toplumu kavramıyla bütünleştirilmesine yönelik ilk açılımlar, 1990’lı yıllardan itibaren ABD’de “Ulusal Enformasyon Alt Yapısı” (National Information Infrastructure-NII), Avrupa Birliği’ndeki karşılığını “Enformasyon Toplumu Yolunda Avrupa” isimli eylem planları ile politik belgelerde yer almaya başlamıştır. Ancak, ABD’nin NII eylem planı çok daha geniş kapsamlı olan “Küresel Enformasyon Alt Yapısı” (Global Information Infrastructure-GII) eylem planının bir parçasıdır (Carbo, 1998:71 ve Oppenheim, 1998:57). Aslında, ABD’nin her iki eylem planı da, enformasyon toplumu kavramıyla bütünleşik olarak, telekomünikasyon alanının yeniden yapılandırılmasında, egemen neo liberal senaryonun içselleştirilmesi amacına dayalıdır. O kadar ki, Terry Flew ve Stephen McElhinney’in (2002:315) belirlediği gibi, neo liberal politikalar gündemine önemli bir adım, Amerika Birleşik Devletleri’nde Clinton ve Gore iktidarının “Küresel Enformasyon Alt Yapısı” (GII) ve “Küresel Enformasyon Toplumu” (GIS) eylem planının uygulamaya konulması ile geçilir. Her ne kadar, Al Gore GII eylem planıyla; “küçük dünyamızda adil ve eşitlikçi bir sosyal düzenin kurulmasına, demokrasinin güçlenmesine, küresel çevre sorunlarına daha iyi çözümler getirilebilmesine, sağlık sorununun çözümlenebilmesine” dair önemli bir adım atılacağına inansa da, GII tam da yeniden yapılanan kapitalist sermaye birikimi için alt yapıyı bu kez, telekomünikasyon ve siber uzam üzerinden kurmaktadır. O kadar ki, eylem planı içerisinde “evrensel hizmet” terimi bir kez dahi yer alamamış planın merkezi unsurları; “telekomünikasyon ve medya politikaları alanında esnek düzenleme sistemlerinin oluşturulması, gelişmekte olan ülkelerde yabancı yatırımların artırılması ve yabancı sermaye paylarına getirilen kısıtlamaların kaldırılması, özel yatırımların küresel düzeyde teşvik edilmesi ve genişletilmesi, serbest pazar ve rekabet tarafından yönlendirilen yeni hizmet servislerinin güçlendirilmesi” gibi neo liberal hegemonyanın egemen söylemleri tarafından biçimlendirilmiştir. GII ve GIS eylem planları, ABD’nin baskısıyla Uruguay toplantılarında, “Tarife ve Ticaret için Genel Anlaşmalar” (GATT) görüşmelerine, hizmet ticaretine ilişkin oldukça anlamlı maddelerin yerleştirilmesiyle⁵ telekomünikasyon ve yeni medya

⁵ GATT anlaşmalarının hazırlandığı Uruguay görüşmelerinde, GATS anlaşmasına konulan “telekomünikasyon eki” bu alanda serbest ticaretin kurumsallaşmasına yönelik hedefleri daha da bir açığa çıkarttı. GATS anlaşması, Dünya Ticaret Örgütü’nün kurulmasının ardından Şubat 1997’de “Telekomünikasyon Anlaşması” ile kurumsal meşruiyetini kazandı. Anlaşmanın temel belgesi “Düzenleme Referans Belgesi” ismini alır ve beş temel ilke üzerine ağırlık verilir. Birinci maddede,

alanında serbest ticaretin egemen kılınması görüşmelerin merkezi amaçları arasında yer almaya başladı (Flew ve McElhinney, 2002:315). ABD'nin, küresel iletişimi bir bakıma "pazarlanabilir" kılması, Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütüncü (OECD, 1997:8) de, serbest pazar ilkesine dayanan "yüksek hızlı iletişim şebekelerinin oluşturulması, sayısal format ve yakınsama temelli merkezi hizmet ve uygulamaların geliştirilmesi, küresel enformasyon toplumu için yeni medya ve hizmet servislerinin kurulması" yönündeki açılımlarla desteklenir. Amerika Birleşik Devletleri için, eylem planlarının politika belgelerine yansımaya dair anlamlı bir örnek 1996 yılındaki Telekomünikasyon Yasası'nın (The Telecommunications Competition and Deregulation Act) yürürlüğe girmesiyle etkisini gösterir. Yasa; ulusal enformasyon ve küresel enformasyon alt yapısı projelerinin paralelinde yöndeşen bir medya yapısı için oldukça önemli bir açılıma sahiptir. Çünkü, yasa o güne kadar olmadığı ölçüde iletişim içeriğini üreten şirketlerle, iletişimin alt yapısını üreten şirketler arasındaki sınırların birbiri içinde eridiği, alt yapı üreten şirketlerle içerik üreten şirketlerin iç-içe geçtiği bir yeniden yapılanma dönemine yol açmıştır. Yasa'nın ardından medya sektörünün tüm alt alanlarında mülkiyet yoğunlaşması oldukça önemli boyutlara ulaştı, özellikle radyo yayıncılığında neredeyse mülkiyet sınırlandırılması getirilmemesi, federal yapı içerisinde tüm yerel ve bölgesel radyoların yalnızca iki şirket tarafından ele geçirilmesine neden oldu (Alger, 1998:97). Bununla birlikte, beş ana bölümden oluşan Yasa'nın dördüncü bölümüyle ise, FCC'ye medyada sahiplik yapısıyla ilgili olarak gözden geçirme ve sektörde değişiklikleri iki yılda bir yapma yetkisi tanınarak, 18 Haziran 2003 tarihinde FCC'nin, deregülasyon yönünde gerçekleştirdiği "en ciddi" (Pekman, 2005: 257) değişikliğe yol açmıştır. 2003 yılındaki düzenlemeyle, 1996 Telekomünikasyon Yasası'ndan dahi ileri bir mülkiyet yoğunlaşmasına gidileceği kuşkusunu bulunmaktadır. Ancak yapılan değişiklikler daha çok geleneksel medya sektöründe gerçekleşmiştir. Çünkü, Amerika Birleşik Devletleri'nde internete dair politikaların henüz 1998 yılından itibaren "vergisiz" ve " kendi kendisini yönetebilen sayısal pazar yeri"nin temelleri (self-regulation) Clinton-Gore yönetiminde atılmıştır. 2003 yılında getirilen değişikliklerin ise, 2004 yılında Federal Üst Mahkeme'nin, FCC değişikliklerinin yeterli bir gerekçelendirmeye dayanılmaksızın hazırlandığı yönündeki görüşleriyle yürürlüğü durdurulmuştur.

rekabet karşıtı hareketlerin engellenmesine, ikinci ilke yeni telekomünikasyon şirketlerinin, egemen telekomünikasyon işletmecisinin ağına girmesine izin veren ara bağlantı ilkesini düzenlerken, üçüncü madde içerisinde "evrensel hizmet" kavramına yer verilmiş fakat sözü edilen hizmetlerin nasıl düzenlenebileceği belirsiz bırakılmıştır. Anlaşmanın dördüncü ve beşinci maddeleri ise telekomünikasyon şirketlerine lisans verilmesi ile "bağımsız" ve "tarafsız" düzenleyici otoritelerin kurulmasına yönelir. GATS anlaşmalarında, telekomünikasyon işletmecilerinin mülkiyetleri konusunda tarafsız bir yaklaşım bulunmaktadır. Ancak söz konusu tarafsızlığın, uluslar arası telekomünikasyon pazarlarının ticari yatırımcılara açılması hedefinin ardına saklandığı gözlenmektedir (Geray, 2002:87 -88).

Avrupa Birliği ve Pazar Yönelimli Enformasyon Politikaları

Enformasyon toplumu ve evrensel hizmet söylemi üzerinden, enformasyonun ve yeni iletişim teknolojilerinin neo liberal hegemonyanın önemli bir alanı olarak kurulmasına yol açan bir dizi değişimin; eylem planları aracılığıyla politik belgelerde yer almasını sağlayan Avrupa Birliği içerisinde de enformasyon politikalarının önem kazanmaya başlamasının tarihi, 1970'lerin sonuna kadar izlenebilir. Her ne kadar, Avrupa Birliği'nde izlenebilecek ortak bir telekomünikasyon politikasını hazırlayan süreç; henüz Avrupa Birliği tartışmalarıyla birlikte başlamışsa da⁶, enformasyon toplumu söylemi üzerinden telekomünikasyon ve yeni medya alanının neo liberal hegemonya çerçevesinde inşa edilmesi ancak 1970'lerin sonundan itibaren gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği için; enformasyon teknolojileri endüstrisini yeniden düzenleme çabası, aslında uluslararası piyasalardaki rekabet gücünün artırılması amacına yönelmiştir. Politika belgelerine "serbest rekabet" ifadesiyle yansıyan bu amaç; enformasyon sektöründe araştırma ve teknoloji arasındaki ortak ölçütlerin belirlenmesi üzerinden kurulduğu ve Birlik üyesi ülkelerin çıkarları ile çatışmadığı için önemli ölçüde desteklendi. Çünkü, üye ülkeler söz konusu ortak araştırmaların getirilerinden; ulusal politika düzenlemelerindeki iktidarlarını kaybetmeksizin yarar sağlayabiliyordu. Ancak, Charles Oppenheim (1998:57), Avrupa Birliği'nin üye devletlere ulusal enformasyon politikaları bağlamında çeşitli düzeylerde etkide bulunduğunu ileri sürmüştür. Oppenheim, İngiltere özelinde yaptığı araştırmada Avrupa Konseyi ve Genel Müdürlüklerin (European Commission's Directorate Generals -DGs), telekomünikasyon ve enformasyon sektörünün yeniden düzenlenmesinde çıkarları olduğunu ve söz konusu çıkarların, enformasyon ve medya politikalarının son otuz yılını önemli ölçüde etkilediğini belirtir. Avrupa Birliği'nin 1970'lerden itibaren enformasyon politikaları alanındaki aktif müdahalesinin ilk örneği ise, Euronet projesinin öncelikli eylem planı olarak başlatılmasıdır.

Euronet; Avrupa Konseyi 13. Genel Müdürlüğü'nün enformasyon politikaları alanındaki aktif müdahalesini daha da bir açığa çıkartan eylem planı olarak dikkat çekmektedir. Avrupa çapında ortak bir telekomünikasyon altyapısının oluşturulması için varolan kaynakları harekete geçirme amacı üzerinde temellenen Euronet'in, aslında ABD ve Japonya'nın Avrupa üzerinde genişleyen içerik üretimine karşı bir duruşu temsil ettiği ve, Avrupa çapındaki enformasyon pazarları için içerik üretimi sağlayan şirketleri yeniden canlandırmaya yönelik bir eylem planı olduğu da belirtilmelidir. Avrupa Birliği'nin Euronet projesinin ardından yine 1970'lerin sonundaki egemen eğilimi içerisinde "Avrupa için Doğrudan Erişim Ağı" (DIANE) projesini desteklediği gözlemlenir.

⁶ Bu bağlamda, 1980'lere gelmeden önce ortak bir telekomünikasyon politikası oluşturma yönündeki anlamlı girişimler arasında CEPT (Avrupa Posta ve Telekomünikasyon Birliği) sayılmalıdır. CEPT, geleneksel PTT'leri yönetimler arası bir yapıda buluşturmaya üzere varlık kazanmış, 1970'lerin ikinci yarısından itibaren telekomünikasyon ağlarının arabağlantısı için standartların belirlenmesi görevini de üstlenmiştir.

Ancak hem Euronet hem de DIANE içinden bakıldığında, her ne kadar iki eylem planı içerisinde de neo liberal hegemonyanın kurulması yönünde tınılar bulunsada, ortak bir Avrupa kamusal alanının oluşturulması yönünde de açılımların bulunduğu, hatta ortak kamusal alanın yaratılması yönünde önemli bir amacın varlığı gözlemlenir. Avrupa Birliği'nin söz konusu egemen tavrı, hemen 1980'lerin ortalarına değin tarihlendirilebilir. Çünkü, Euronet ve DIANE projelerinin ardından 1982'de, INSIS ve hemen ardından CADDIA programlarının desteklenmesi ortak bir kamusal alan projesinin tesisinde oldukça anlamlı girişimler olarak ortaya çıktılar. INSIS projesinde, Strazburg, Brüksel ve Lüksemburg arasında kurulan bir ağ aracılığı ile Avrupa kurumlarının birbirleriyle bağlantısı kuruldu. CADDIA ise, ortak bir Avrupa pazarının oluşturulması için oldukça anlamlı bir proje olarak öne çıktı. CADDIA projesindeki amaç, Avrupa Birliği üye ülkeleri arasındaki gümrük işlemlerini ortak bir ağ yapısı altında bütünleştirerek, mal ve hizmetlerin Birliğe üye ülkeler arasındaki serbest hareketini kolaylaştırmaktı. Avrupa çapında ortak bir ağ üzerinden "ortak pazarın" kurulması ve rekabetin üye ülkeler lehine ihlal edilmesinin yanı sıra, ortak bir kamusal alanın oluşturulması Avrupa Birliği'nin ilk dönem enformasyon politikalarının temel amaçları arasında sayılmaktaydı. Ancak, AB enformasyon politikalarının ortak bir kamusal alanı, ortak kültürel-deneyimler alanını kurmanın ötesinde politika pratiklerine içkin olan bir diğer eğilimin de kültürel politikalar alanı ile bitişik olduğu belirtilmelidir. Enformasyon sektöründe, ABD ve Japonya'nın egemenliğini kırmaya yönelik politika süreci de, telekomünikasyon ve enformasyon politikaları döneminin başlangıcından itibaren gelişmeye başlar. Bu bağlamda; IMPACT programından INFO2000 eylem planına değin tüm politika belgeleri, Avrupa çapında bir multimedia endüstrisinin kurulması, enformasyon içerik sağlayıcıları özelinde geliştirilmeye yönelmiştir. Bu amaçla, 1996 yılından itibaren Birlik içerisinde 55 milyon Euroya ulaşan önemli bir bütçe ayrılmıştır.

Avrupa Birliği içerisinde egemen medya-enformasyon politikaları ancak 1980'lerin ortalarından itibaren bir yandan kapitalist sermaye birikiminin yeniden yapılanması, öte yandan ABD ve Japonya'da süregiden telekomünikasyon alanında serbestleşme-kuralsızlaştırmaların baskısı ve Avrupa şirketlerinin sektördeki artan rekabet karşısında birleşerek güçlerini arttırmak amacına yönelmesiyle, AB enformasyon politikaları da 1984 yılından itibaren ne devlet korumacılığı ne de üye ülkelerin bireysel politikalarının, uluslar arası rekabet karşısında önemli bir duruş oluşturamayacağı gerekçesiyle enformasyon alanında kuralsızlaştırma politikalarına eklemelendi. AB için, 1984 ve 1986 yılları üye ülkeler arasında sözü edilen "serbestleşme" politikaları arasında uyum sağlamak, enformasyon ve telekomünikasyon alanında piyasaları açmak, bu alandaki rekabet koşullarını belirlemek, ortak bir Avrupa politikası oluşturmak ve Avrupalı karar vericilerin gücünü arttırmak yönündeki çalışmalarla tamamlandı. 1984-1986 yılları, Avrupa Komisyonu oluşturulan özel görev güçleri (Task Force) üzerinden, AB enformasyon politikalarının meşruiyetini sağlamayı, ulus ötesi

enformasyon politikaları alanında etkin aktörleri, serbestleşme politikaları bağlamında harekete geçirmeyi, telekomünikasyon alanında ortak bir Avrupa politikası ve görüşü oluşturmayı amaçladı. AB'nin özel görev güçlerinin yanı sıra ortak bir görüşün oluşturulması adına yararlandığı diğer önemli güçleri de bulunmaktaydı. Bunların arasında, Birliğe üye devletlerin telekomünikasyon alanında üst düzey devlet görevlilerinden oluşan danışma meclisinin kurulması (SOGT: Senior Official Group for Telecommunications) yine aynı dönemde, danışma meclisine yardımcı olmak adına bir alt komisyonun oluşturulması (GAP: Groupe d'analyse et de Prevision), AB enformasyon politikalarının giderek ulus devletler üzerinden önemli bir iktidar aktarımına yol açan önemli gelişmelerdi, artık telekomünikasyon alanında ulus devletlerin politikaları yanında, üstelik sözü edilen politika üretimi sürecine doğrudan / dolaylı olarak müdahale edebilecek, AB ve oluşturduğu danışma meclisleri / danışma kurulları da politika üretiminin aktif aktörleri olarak yerlerini aldılar. AB enformasyon politikalarının meşruiyetini sağlama adına oluşturulan bir dizi "yeşil kitap" içinde de, enformasyon ve telekomünikasyon alanında teknik, ekonomik ve uluslararası rekabet alanlarındaki değişimin tanımlanması ve Birlik içerisinde düzenleyici çerçevenin yeniden düzenlenmesini sağlayacak olan ortak bir görüşün oluşturulması hedeflenmiştir. Yeşil kitap dizisinin ilk bölümü, 1987 yılında Dinamik Avrupa Ekonomisine Doğru: Telekomünikasyon Hizmetleri ve Araçları için Ortak Bir Pazarın Oluşturulması Hakkında Yeşil Kitap isimli çalışma raporu ile atılır.. Raporun, enformasyon alanı için biçtiği yeni rol; "olabildiğince deregülasyon", enformasyon alanının kuralsızlaştırılması ve rekabete açılmasıydı (aktaran Oppenheim, 1998:60). Birlik içerisinde sonraki yıllarda da artan sayıda "yeşil kitap" benzeri çalışmalar gerçekleştirildi. 1990 yılında uydu yayınları, 1994 yılında mobil ve kişisel iletişim ile 1995 yılında telekomünikasyon alt yapısının "serbestleştirilmesi" üzerine yayınlanan yeşil kitaplar aslında Avrupa çapında, kapitalizmin yeniden yapılanmasına değin kamu hizmeti içerisinde görülen, enformasyonun artık ticari bir meta olarak görülmesi için hizmet etti. Ancak, Avrupa Komisyonu bir yandan "yeşil kitap" dizisi ile enformasyonu herhangi bir ticari meta statüsüne indirgerken, öte yandan telekomünikasyon ve enformasyon alanında süregiden "deregülasyon" eğilimini, Avrupa Konseyi'nin genel politika geliştirme süreçlerinin merkezine yerleştirmeye çalıştı. Politikasızlaştırmanın ilk örneği ise, yine 1990'lı yılların başından itibaren uygulanmaya başlayan "Gelişme, Rekabet ve İstihdam konusunda Beyaz Kitap" dı. Beyaz Kitap; Avrupa enformasyon politikaları çerçevesini halen yakından etkileyen iki önemli çalışmaya yol açtı. Çalışmaların ilki, "Delors Beyaz Kitabı" (1994) olarak da isimlendirilir ve "Avrupa çapında ortak bir enformasyon alanı" oluşturmayı amaçlar. İkinci çalışma ise, çalışma komisyonunun başkanı Martin Bangemann'ın ismi ile tanınır (1994). Bangemann Raporu; Avrupa Birliği'nin ekonomik geleceğini enformasyon toplumu söylemi üzerinden inşa etmektedir. Rapora göre; ortak bir Avrupa projesi olarak enformasyon toplumunun kurulması aksi takdirde Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya'nın bu alanda egemenliğini daha da arttıracığı belirtilmektedir. Ancak; Avrupa Birliği'nin enformasyon

toplumuna ulaşmak için “bütün işleticiler ve hizmet sunucuları için geçerli ve pazara erişimde eşitsiz koşulları ortadan kaldıracak tek bir düzenleme çerçevesinin oluşturulması amaçlanmaktadır”. Avrupa Birliği’nin artık ulus devletlerin politika üretimindeki iktidar aktarımını içerimleyen bir belge olarak Bangemann Raporu’nun eylem planı ise o güne değin kamusal tekeller olarak örgütlenen telekomünikasyon alanlarının pazar rekabetine açılmasını ve telekomünikasyon işletmecilerini engelleyen kuralların kaldırılmasını önermektedir. Ancak Rapor; AB’nin artık ulus devletlerin politika üretim iktidarını da olanca açıklığı ile ortadan kaldırılmasını öngörmekte, AB üye ülkelerinin ortak düzenleyici bir çerçeve içerisinde hatta ortak bir düzenleyici otorite belirleyiciliğinde kuralsızlaştırma, pazara açılma sürecini tamamlamasını önermektedir. Bangemann Raporu’nun ardından 1998 yılında “AB Düzenleyici Çerçevesi” olarak adlandırılan yasal düzenlemenin üye ülkelerce desteklenmesinin ardından, 1 Ocak 1998 tarihinden itibaren üye ülkelerce öncelikle telekomünikasyon ve ardından enformasyon hizmetlerinin özelleştirilmesi, “pazar yönelimli medya politikaları” bağlamında oldukça anlamlıdır. Ancak, AB medya politikalarını içerimleyen önemli bir gelişme tam da pazar yönelimli medya politikalarına geçiş sürecinde oldukça keskin olarak ortaya çıktı. Üstelik, Seamus Simpson’a göre (2005:62) alandaki tartışma rekabetçi telekomünikasyon pazarlarını düzenleyen mekanizmalara değin uzandı.

Avrupa Komisyonu; belirli pazarlarda Ulusal Düzenleyici Otoriteler’in şirketler üzerinde getireceği “ex ante” yükümlülüklerin kaldırılması için bir veto hakkının verilmesini önerdi ancak söz konusu veto hakkı; o güne değin ulusal politikaları üretme iktidarına sahip olan Birlik üyesi ülkelerle, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu arasında keskin bir siyasal mücadeleye yol açtı (Simpson, 2005:62). Siyasi uzlaşmazlık, tam da Avrupa çapında güçlü bir düzenleyici otoritenin kurulmasına değin uzandı. AB Komisyonu’nun uzlaşmazlığı çözme yönündeki ilk önerisi; Komisyon’un yalnızca ihtilaf yaratan sorunun bir bütün olarak AB’yi etkilemesi karşılığında bir aylık bir süre içinde veto hakkını kullanabilmesi ancak söz konusu veto hakkının, AB Ulusal Düzenleyici Otoriteler tarafından onaylanmasıydı. Ancak; ortak düzenleyici çerçevenin gerçekte, Birlik üyesi ülkelerce desteklenen güçlü bir kurumsal aracın varlığına ihtiyaç duyduğu, özellikle ortak bir iletişim düzenleyici çerçevesinin oluşturulmasının ardından daha da bir belirlenlik kazandı.

AB medya politikalarına ilişkin olan söz konusu ortak kurumsal varlık, 2002 yılındaki çerçeve direktifin kabul edilmesinin ardından “İletişim Komitesi”nin (COCOM) kurulmasıyla somut biçimini aldı. İletişim Komitesi aslında, her ne kadar Ulusal Düzenleyici Otoritelerin politika araçlarına dair bir tür iktidar aktarımı olarak görülse de, Komite’nin yapısında Birlik üyesi devletlerin, Ulusal Düzenleyici Otoriteleri’nin başkanlarının yer alması ve AB çapında “Avrupa Düzenleyiciler Grubu’nun” (European Regulators Group-ERG) da İletişim Komitesi’nin hemen ardından oluşturulmasıyla, AB’nin ortak bir enformasyon

politikasını izlemesinde anlamlı girişimler olarak görülmektedir (Simpson, 2005:63). Ancak, Avrupa Birliği medya politikalarına ilişkin olan bir diğer gelişmeyi ise, yalnızca enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerine dayalı hizmet servislerinin değil, bununla birlikte geleneksel medyaya dair politikaların da ortak bir düzenleyici çerçeveyi izlemesi oluşturmaktadır. Frekansların düzenlenmesiyle ilgili olarak kurulan; İletişim Komitesi benzeri bir düzenleyici olarak Radyo Spektrum Komitesi, AB içinde ortak bir medya politikası çerçevesinin izlenmesinin ötesinde ulus devletlerin iktidar aktarımına dair önemli örnekler olarak da okunabilir. Avrupa Komisyonu içerisinde oluşturulan “Enformasyon Toplumunu Genel Müdürlüğü” ve “Rekabet Genel Müdürlüğü” arasında da ortak bir görev gücünün oluşturulması bütün bir Birlik içinde, enformasyon politikalarına dair ortak bir çerçevenin sıkı-sıkıya izlenebileceğinin başat bir örneğini oluşturmaktadır. Bütün bunlara rağmen, AB enformasyon politikaları içinde, üstelik 1990’ların hemen başından itibaren medya politikalarının oldukça önemli bir bölümünü ise, “yöndeşme” süreci oluşturmaktadır. 1999 yılında, Avrupa Komisyonu, Enformasyon Genel Müdürlüğü ve Rekabet Genel Müdürlüğü tarafından ortaklaşa hazırlanan “İletişim Değerlendirme Belgesi”; bir AB geleneği olarak kurumsallaşan bir dizi “yeşil kitabın” enformasyona biçtiği “ticari meta” değerini yeniden üretmektedir. Bununla birlikte, söz konusu değerlendirmenin Rekabet Kurulu Genel Müdürlüğü’nce ortaklaşa olarak hazırlanışı, Birlik içerisinde medya politikalarının son döneminin artık düzenleyici bir çerçevenin yanı sıra genel bir rekabet düzenlemesine dayalı medya politikaları dönemine yol açtığını ortaya çıkartmaktadır. Özellikle Birliğin kurucu metni “Roma Anlaşması” (81-89. maddeler) ile 2004 yılındaki “AB Birleşme Tüzüğü” içerisinde her ne kadar, medyada mülkiyet yoğunlaşması karşıtı bir eğilim olsa da; politika üretimindeki egemen tavrın “pazar yönelimli” ve “rekabet temelli” olması, enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerine dayanan hizmet servislerinin de giderek “kamu yararı” algılamasından oldukça uzak bir biçimlenişe sahip olacağını da göstermektedir.

Sonuç ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme

İletişim ve medya politikalarında, 1980 sonrasındaki paradigma değişiminin, enformasyon ve yeni iletişim araçlarına dair politikadaki değişime yansımaları araştıran bu çalışmanın sonuç bölümünde; neo liberal hegemonyanın pazar yönelimli medya politikaları içinden bakarak, neo liberal hegemonyanın sürüklediği iletişim politikalarındaki paradigmatik değişim; Türkiye özelinde anlamlandırılacaktır. 24 Ocak 1980 “Ekonomik İstikrar Kararları”nın ardından “evrensel(leştirilen)” kapitalizme, üstelik oldukça hazırlıksız olarak, eklemleme politikası izleyen Türkiye’nin iletişim ve medya politikalarına ilişkin bir bakış; tıpkı ekonomi politiğinde olduğu gibi, politika üretim araçları elinden alınan bir ülkenin yeni enformasyon teknolojilerinde ulusalcı bakışını yitirerek taklitçi bir genişleme modelini izlediğini daha da bir açığa çıkartmıştır.

Türkiye'nin egemen enformasyon politikaları içinden bakıldığında; tıpkı gelişmekte olan birçok ülkede de deneyimlendiği gibi, 1980'lerden itibaren ulus-devlet iktidarını ve politika üretme araçlarını kaybeden bir ülke olduğu gözlemlenir. Geray'a göre (2002:144), özelleştirmeye yönelik baskılar, bütçe açıklarının ve dış borç stokunun azaltılması gibi gerçekçeler gösterilerek, Türkiye'nin ulusal politika üretme iktidarı, giderek Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nun elinde yoğunlaşmaktadır. Öyle ki, ekonomik krizlerin ardından bütçe açıklarının ve dış borç yükünün azaltılması gibi gerekçelerle telekomünikasyon ve enformasyon alanlarında özelleştirme baskıları sıklıkla, küresel kapitalizmin gardiyanlarınca gerçekleştirilmektedir. Üstelik, Türkiye'de telekomünikasyonun yeniden yapılanması da giderek IMF ve Dünya Bankası'nca, Türkiye'ye biçilen değer tarafından inşa edilmektedir. 1992 yılında Dünya Bankası'nın Türkiye'de enformasyonun yeniden yapılanmasına dair raporu, egemen senaryonun tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Rapora göre; posta ve telekomünikasyon hizmetlerinin birbirinden ayrılması, telekomun bir bakıma şirketleştirilmesi, bağımsız bir düzenleyici otoritenin oluşturulması, enformasyon ve telekomünikasyon alanlarının "rekabete" açılması, yeni iletişim teknolojilerine dayanan hizmet alanlarının, kamu değil özel şirketler tarafından yönetilmesi gerekliliği vurgulanmış, kamunun telekomünikasyon hizmetlerinden tamamen çekilmesi öngörülmüştür. Dünya Bankası'nın, Türkiye'de telekomünikasyon ve enformasyon alanının yeniden inşasını içerimleyen politikaları yine 1993 yılındaki "Türkiye, Ekonomik Modernleşme ve Enformatik Araçlar Raporu" (Turkey, Informatics and Economic Modernization Report) içinde yeniden üretilmiştir. Üstelik, Raporun son bölümü politika üretiminde ulus devlet iktidarının nasıl da yok sayıldığına dair anlamlı bir örneği içerimler. Rapora göre; "...Türkiye'nin seçeneği şimdiden bellidir: Ya enformasyon tabanlı ekonomiyi ulusal kalkınma gündeminin baş sıralarına yerleştirecek ya da bu politikaların getirilerini bir kenara bırakacaktır." Ancak, Raporun; Türkiye özelinde yeniden inşa ettiği enformasyon politikaları, aslında neo liberal hegemonyanın gelişmekte olan ülkelere biçilen politika modellerinden farklı değildir. Türkiye'ye önerilen telekomünikasyon / enformasyon politikası; bu alanda özelleştirmeye ilişkin engellerin kaldırılması, özelleştirmelerin hız kazanması ve kamunun özelleştirme önündeki engelleri kaldırarak alanda düzenleme yerine rekabete dayalı bir modelle izlemekten ibarettir (aktaran Törenli, 2004:127). Oysa ki, telekomünikasyon alandaki gerçekleştirilecek bir özelleştirme süreci rekabet gücü halen yetersiz ulusal şirketlerin değil, küresel sermayenin yeniden yapılanmasında aktif bir rol üstlenen çok uluslu şirketlerin, Türkiye enformasyon ve telekomünikasyon pazarı üzerindeki tahakkümüne yol açacaktır. Öte yandan, şirketleşmiş bir enformasyon / telekomünikasyon sektöründe kamu hizmeti anlayışının ikincil kılınması ise, coğrafi ve ekonomik açıdan dezavantajlı bölgelerin "evrensel hizmet ilkesinden" yoksun bırakılmasına yol açacaktır. Ancak, 1993 yılında önerilen politikaların, Türkiye'de ki yakın tarihli iki ekonomi politik krizin ardından, IMF'ye verilen niyet mektubuyla ancak 2005 yılında yeniden canlandırıldığı gözlemlenir. Ekonomik krizlerin hemen öncesine dek kamu

hizmeti anlayışının egemen olduğu; Türk Telekom A.Ş'nin %55'i, 2005 yılı içerisinde Suudi Arabistan ve İtalyan kökenli "Ojer Telecom" şirketine, 6.5 milyar dolara satılmıştır. Bu biçimde, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren neo liberal hegemonyanın gelişmekte olan ülkeler için önerdiği "ulus devlet dışı" politika modellerinin, Türkiye'de de 2000'li yılların ortalarından itibaren izlendiği gözlemlenir. Telekomünikasyon ve enformasyon alanının; kapitalist sermaye birikiminin değişen koşulları içerisinde yeniden yapılanması gereksinimi, gerek nedenleri ve gerekse sonuçları itibariyle gelişmiş-gelişmekte olan ülkelerdeki farklılıkların / eşitsizliklerin yeniden üretildiği bir alan olmasıyla daha da bir belirginleşmektedir. Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye'nin telekomünikasyon politikalarını karşılaştıran Funda Başaran'a göre (2006:7); söz konusu alanlarda yeniden yapılanmanın nedenleri; gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde daha içsel nedenlerle biçimlenirken, gelişmekte olan ülkelerde yeniden yapılanma daha dış güçler tarafından yönlendirilen bir sürecin içerimlendiğini daha da bir açığa çıkartmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılığın, egemen senaryonun önermeleri doğrultusunda yeniden üretilen Türkiye; tam da söz konusu farkın anlamlı bir biçimde gözlemlenebileceği ülkeler arasında yer almaktadır. Kapitalist sermaye birikim sürecine, üstelik oldukça hazırlıksız olarak eklenen Türkiye'de, enformasyon politikalarının, bir yandan GATTs gibi ulus aşırı politika merkezlerinin önermeleri doğrultusunda egemen olana eklenme / egemen senaryoya uyum sağlama ile belirlenmesi ancak öte yandan, son dönemi içerisinde, Avrupa Birliği'nin aday ülkeler için öne sürdüğü koşulları yerine getirme yönündeki kaygılarıyla biçimlendirilmesi ulus devletin politika üretme iktidarının nasıl da ulus aşırı örgütlere aktarıldığına dair anlamlı örnekleri birbiri ardına sunmaktadır. Öyle ki, telekomünikasyon alanının rekabete açılması veya Türk Telekom A.Ş'nin özelleştirilmesi, IMF'e verilen niyet mektuplarında ayrıntılı olarak yer almakta, enformasyon alanında yeniden yapılanmaya ilişkin düzenlemeler, neo liberal hegemonyanın egemen senaryoları içerisinde, ulus aşırı örgütlerle ortak bir yürüyüşün adımları olarak inşa edilmektedir. Gelişmekte olan diğer ülkeler gibi Türkiye'nin de enformasyon politikalarını dış dinamikler tarafından yönlendirilen rol modelleri doğrultusunda gerçekleştirilmesi, teknolojik bağımlılığa içkin yeni bir sorunsala yol açmaktadır. Ulusal ihtiyaçlarıyla değil, dış dinamiklerle belirlenen teknoloji ve alt yapının seçilmesi dışa bağımlı bir büyüme modeli doğrultusunda yine teknoloji ve uzmanlık ihtiyacının dışarıdan satın alınmasına, bağımlılığa, yol açmaktadır. Kaldı ki, enformasyon alanında izlenen kuralsızlaştırma-özelleştirme modelinin, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda yetersiz olan bölgelere nasıl ulaştırılabileceği, "evrensel hizmet erişimi" ilkesinin nasıl izlenebileceği de belirgin değildir. Öte yandan, yeni iletişim teknolojilerine dayalı hizmetlerin, gelişmekte olan ülkelerdeki sosyo kültürel yapı ile uyumunun tartışmalı olduğu gözlemlenir. Öyle ki, Türkiye'de hizmet erişiminin yanı sıra mobil telefon ve internet kullanım örüntülerinin, sosyo-kültürel uyuma dair önemli tartışmalara yol açabileceği gözlemlenmektedir. Kapitalist sermaye birikiminin, medya politikalarını paradigmatik bir değişime doğru zorlaması; enformasyon ve telekomünikasyon alanlarındaki yeniden yapılanma süreci

içinden bakıldığında daha bir açığa çıkmaktadır. ABD'nin egemen senaryosu ve AB'nin, "Avrupalılaştırılmış liberalleşme" deneyiminin, gelişmekte olan ülkelerin yapısal koşullarıyla uyumlu olmadığı belirtilmelidir. Gelişmekte olan ülkelerde de, enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerine dayanan hizmetlerde; "evrensel hizmet ilkesi" anlamlı kılınabilmesi ve sayısal eşitsizliğin olabildiğince azaltılabilmesi için, egemen senaryonun önermelerinin aksine, bu ülkelerde "kamu hizmeti" ve "kamusal politikalar" gibi, paradigma değişimi öncesindeki bir politika döneminin yeniden ziyaret edilmesi ve ulusal kalkınma modelleriyle, politika araçlarının uyumlu kılınması siber uzamda, eşitlikçi ve demokratik bir iletişim düzeni için atılması gereken adımları oluşturmaktadır.

Kaynakça

ALGER, Dean (1998), *Megamedia: How Giant Corporations Dominate Mass Media, Distort Competition and Endanger Democracy*. Maryland, Rowman&Littlefield Publishers.

BAŞARAN, Funda (2005a), "Enformasyon Hizmetlerine Erişim: Türkiye ve Avrupa Birliği". *Avrupa Birliği ve Türkiye'de İletişim Politikaları: Pazarın Düzenlenmesi, Erişim ve Çeşitlilik* içinde Der: Mine Gencil Bek ve Deirdre Kevin. Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi. 75-127.

BAŞARAN, Funda (2005b), "İnternetin Ekonomi Politikası". *İnternet, Toplum, Kültür* içinde. Der: Mutlu Binark, Barış Kılıçbay. Ankara, Epos Yayınları. 32-53.

BİNARK, Mutlu (2005), "Türkiye'de Yeni İletişim ve Enformasyon Teknolojilerinin Kullanım Kültürleri ve Cinsiyetler Arasındaki Dijital Uçurum". *Avrupa Birliği ve Türkiye'de İletişim Politikaları: Pazarın Düzenlenmesi, Erişim ve Çeşitlilik* içinde Der: Mine Gencil Bek ve Deirdre Kevin. Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.159-213.

BURNETT, Robert ve David Marshall (2003), *Web Theory*. London ve New York, Routledge Press.

CARBO, Tony (1998), "Information Policy and the US National Information Infrastructure". *Information Policy in the Electronic Age* içinde. Ed: Maureen Grieves. London, Malbourne, Munich, New Providence, New Jersey, Bowker Saur Press, 71-95.

CASTELLS, Manuel (2005), *Ağ Toplumunun Yükselişi: Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*. Cilt 1. Çev: Ebru Kılıç. İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

COLLINS, Richard (2006), "Internet Governance in the UK". *Media Culture and Society*, Vol. 28 (3). 337-358.

COMPAINE, Benjamin (2000), "The Online Information Industry". *Who Owns the Media: Competition and Concentration in the Mass Media Industry* içinde. Ed: Benjamin M. Compaine ve Douglas Gomery. London, Mahwah, New Jersey, Lawrence Erlbaum Publishers. 437-481.

FLEW, Terry ve Stephen McElhinney (2002), "Globalization and the Structure of New Media Industries". *Handbook of New Media: Social Shaping and Consequences of ICTS* içinde. Ed: Leah A. Lievrouw ve Sonia Livingstone. Thousand Oaks, London, New Delhi, Sage Publications. 304-320.

GERAY, Haluk (2002), *İletişim ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları*. Ankara, Ütopya Yayınevi.

HELD, David (2000), *Globalization and State*. Chambridge, Chambridge University Press.

HILLS, Jill (2003), "ABD'nin Kurallarıyla...Okey Mi?". Kapitalizm ve Enformasyon Çağı: Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi. İçinde Ed: Robert McChesney, Ellen Meiksins Wood, Michael Dawson ve John Bellamy Foster. Çev: Nil Senem Çinga, Erhan Baltacı, Özge Yalçın. Ankara, Epos Yayınları. 85-107.

ITU (198a), *World Telecommunications Development Report*. Geneva: International Telecommunications Union.

ITU (1998b), *General Trends in Telecommunications Reform, 1998: World*, vol: 1, Geneva: International Telecommunications Union.

KILIÇBAY, Barış (2005), "Bir Teknoloji Söyleminden Parçalar: Enformasyon ve İletişim Teknolojileri Kuramlarına Tarihsel Bir Bakış". *İnternet, Toplum, Kültür* içinde. Der: Mutlu Bınark ve Barış Kılıçbay. Ankara: Epos Yayınları. 15-32.

KUMAAR, Krishan (1999), *Sanayi Sonrası Toplumdan Post Modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*. Çev: Mehmet Küçük. Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.

McCHESNEY, Robert (2000), "So Much for the Magic of Technology and the Free Market: The World Wide Web and the Corporate Media System". *The World Wide Web and Contemporary Cultural Theory* içinde. Ed: Andrew Herman ve Thomas Swiss. Londra, Routledge Press.

MARX, Karl (1993), *Ekonomi Politikinin Eleştirisine Katkı*. Çev: Sevim Belli, Ankara, Sol Yayınları.

McCHESNEY, Robert (2003), "Küresel İletişimin Politik Ekonomisi". *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı: Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi* içinde Ed: Robert McChesney, Ellen Meiksins Wood, Michael Dawson ve John Bellamy Foster. Çev: Nil Senem Çinga, Erhan Baltacı, Özge Yalçın. Ankara, Epos Yayınları. 7- 39.

McCHESNEY, Robert (2005), "Global Media, Neoliberalism and Imperialism". *Cultural Studies from Theory to Action*. Ed: Pepi Leistyana. London, Blackwell Publishing.

McCHESNEY, Robert (1999), *Rich Media Poor Democracy: Communication Politics in Dubious Times*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.

McQUAIL, Dennis ve Jan van Cuilenburg (2003), "Media Policy Paradigm Shift: Towards a New Communication Policy Paradigm". *European Journal of Communication*, Vol: 18, No: 2, 181-207.

OECD (1997), *The Economic and Social Impact of Electronic Commerce*. Paris, Organization for Economic Cooperation and Development.

OECD (1999), *Communications Outlook*. Paris, Organization for Economic Cooperation and Development.

OPPENHEIM, Charles (1998), "Current UK and EU Information Policy". *Information Policy in the Electronic Age* içinde. Ed: Maureen Grieves. London, Malbourne, Munich, New Providence, New Jersey, Bowker Saur Press, 45-71.

PATELİS, Korinna (2000), "The Political Economy of the Internet". *Media Organizations in Society* içinde. Ed: James Curran. 84-107. London, Arnold Publishers.

PEKMAN, Cem (2005), "Medya Sahipliğinin Düzenlenmesi Sorunu: Küresel Çerçeve ve Türkiye Örneği". *Avrupa Birliği ve Türkiye'de İletişim Politikaları: Pazarın Düzenlenmesi, Erişim ve Çeşitlilik* içinde. Der: Mine Gencil Bek ve Deirdre Kevin. Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi. 243-291.

SCHILLER, Dan (2000), *Digital Capitalism: Networking the Global Market System*. Chambridge, MIT Press.

SIMPSON, Seamus (2005), "Telekomünikasyonda Pazarın Serbestleştirilmesi ve Avrupa Birliği Düzenleme Çerçevesinin Doğuşu: Yapısal Değişim ile Ulusal ve Avrupa Düzeyleri Arasındaki Etkileşim". *Avrupa Birliği ve Türkiye'de İletişim Politikaları: Pazarın Düzenlenmesi, Erişim ve Çeşitlilik* içinde. Der: Mine Gencil Bek ve Deirdre Kevin. Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi. 37-75.

SLEVIN, James (2000), *The Internet and Society*. Londra, Polity Press.

TÖRENLİ, Nurcan (2004), *Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.

TUTAL, Nilgün (2006), *Küreselleşme, İletişim, Kültürlerarasılık*, İstanbul, Kırmızı Yayınları

TURNER, S. Bryan (2001), "Outline of a General Theory of Cultural Citizenship". *Culture and Citizenship* içinde. Ed: Nick Stevenson. London, Thousand Oaks ve New Delhi, Sage Publications. 11-33.

WINSECK, Dwayne (2002), "Wired Cities and Transnational Communications: New Forms of Governance for Telecommunications and the New Media". *Handbook of New Media: Social Shaping and Consequences of ICTS* içinde. Ed: Leah A. Lievrouw ve Sonia Livingstone. Thousand Oaks, London, New Delhi, Sage Publications. 393-410.

WOOD, Ellen Meiksins (2003), "Modernizm, Postmodernizm Ya Da Kapitalizm". *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı: Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi* içinde. Ed: Robert McChesney, Ellen Meiksins Wood, Michael Dawson ve John Bellamy Foster. Çev: Nil Senem Çınga, Erhan Baltacı, Özge Yalçın. Ankara, Epos Yayınları. 39-67.